

**بورس کالا و
بورس انرژی
می‌توانند
به‌عنوان دو
بازوی مکمل،
نقش اصلی را
در شکل‌دهی
به یک نظام
شفاف، منصفانه
و رقابت‌محور
ایفا کنند. در
این چهارچوب،
عرضه منظم
و پیوسته
محصولات
پتروشیمی در
بورس کالا، به
کشف واقعی
قیمت و حذف
رانت‌های
احتمالی کمک
می‌کند**

از بودجه تحقیق و توسعه نیز کم کنند و توان آنها برای تولید محصولات جدید کاهش یابد. متأسفانه در سطح نفت، گاز و پتروشیمی، بودجه تحقیق و توسعه ما بسیار پایین است، در حالی که نیاز شدید و حیاتی وجود دارد که در این حوزه سرمایه‌گذاری گسترده‌تری صورت گیرد. برای افزایش بهره‌وری در صنایع نفت، گاز و پتروشیمی، نیاز به خلاقیت و ورود شرکت‌های نوآور و نوپا داریم، اما در ایران بسیاری از شرکت‌های استارت‌آپی و نوپا به سمت حوزه‌های توسعه IT می‌روند، در حالی که در صنعت نفت و گاز نیز به نوآوری‌های جدی و واقعی نیاز داریم. در بسیاری از کشورهای دنیا از هوش مصنوعی برای افزایش بهره‌وری تولید، تولید محصولات باکیفیت‌تر یا محصولات جدیدتر با خلوص بالاتر استفاده می‌شود، اما در ایران این اتفاق بسیار کم رخ می‌دهد. اگر نگاه کنیم، تنها دو، سه پژوهشگاه مرتبط با صنعت نفت، گاز و پتروشیمی داریم که بودجه‌های آنها هم بسیار محدود است. همچنین تعداد زیادی طرح‌های خاک‌خورده در این سه پژوهشگاه وجود دارد؛ یکی پژوهشگاه صنعت نفت، دوم پژوهشگاه پژوهش و فناوری پتروشیمی که مستقیماً به پتروشیمی مرتبط است و سومی هم پژوهشگاه پلیمر که نیمه‌مرتبط با حوزه پتروشیمی است. من خودم ارتباط نزدیکی با این پژوهشگاه‌ها دارم و می‌دانم طرح‌های بالقوه بسیار خوبی دارند که می‌تواند به اقتصاد و صنعت ما کمک کند، اما صاحبان صنایع بزرگ معمولاً تمایلی به سرمایه‌گذاری در این طرح‌ها یا تولید محصولات جدیدتر ندارند. البته مشکلات بودجه نیز در این حوزه بسیار زیاد است.

● **روح‌الله شهیدی پور:** وقتی قیمت خوراک به صورت دستوری و در سطحی بالاتر از منطق اقتصادی و شرایط رقابتی تعیین می‌شود، جریان نقدی شرکت‌ها به سمت مدیریت هزینه‌های بقا سوق پیدا می‌کند، نه سرمایه‌گذاری در توسعه و نوآوری. در چنین وضعیتی، واحدهای پتروشیمی ناچارند منابع مالی خود را صرف تأمین خوراک و حفظ تولید جاری کنند و فرصت مالی کافی برای نوسازی تجهیزات، تحقیق و توسعه فناوری‌های جدید یا ارتقای بهره‌وری انرژی از بین می‌رود. افزایش مصنوعی نرخ خوراک، در عمل فضای پیش‌بینی‌پذیر سرمایه‌گذاری را از بین می‌برد و تصمیم‌های بلندمدت جای خود را به کنش‌های کوتاه‌مدت می‌دهند. نتیجه آن نیز کاهش بهره‌وری تولید، فرسودگی تدریجی تجهیزات و باختن رقابت فناورانه به کشورهایی مانند عربستان و چین است که با سیاست‌های پایدار و حمایت از تحقیق و توسعه، در مسیر بهبود مستمر کارایی انرژی و بومی‌سازی حرکت می‌کنند. همچنین باید گفت قیمت‌گذاری دستوری منجر به انحراف مسیر سرمایه‌گذاری به استفاده بیشتر از رانت‌های خوراک شده و توسعه پایدار و نوآورانه را با اما و اگرهای جدی مواجه می‌سازد.

■ **آینده بازار پتروشیمی ایران را با ادامه قیمت‌گذاری دستوری**

چگونه می‌بینید؟

● **مهراد عباد:** اگر صنایع پتروشیمی ما ظرف چهار تا پنج سال آینده خودشان را با صنعت پتروشیمی دنیا همگام نکنند، متأسفانه فاصله بسیار عمیقی ایجاد می‌شود که شاید سال‌ها طول بکشد تا بتوانیم آن را جبران کنیم. تجهیزات پتروشیمی‌های ما نیز قدیمی و تا حدی ناکارآمد شده‌اند و از طرفی متأسفانه امکان تولید محصولات‌های تک را نیز نداریم. به همین دلیل، هم دولت و هم خود پتروشیمی‌ها باید در این حوزه ورود جدی داشته باشند، زیرا تولید این محصولات ارزش افزوده بسیار بالایی برایشان دارد و دولت هنوز برای آنها قیمت تعیین نکرده است. تولید این محصولات می‌تواند نیاز داخل را تأمین کند - چون برخی از این محصولات که در کشور تولید نمی‌شود، اکنون وارد می‌شوند - و هم فرصت صادرات بسیار خوبی را در این حوزه فراهم کند. ▽

■ **نقش بورس کالا و شفاف‌سازی سازوکار عرضه و تقاضا در کاهش رانت و جایگزینی قیمت‌گذاری دستوری خوراک گازی چیست و آیا ظرفیت اجرای کامل آن در کشور وجود دارد؟**

● **مهراد عباد:** ما در حدود ۶ سال اخیر دیدیم که هرچا به مشکلی برخوردیم، معمولاً راه‌حلی که مسئولان ارائه داده‌اند این بوده که موضوع را به بورس ببرند؛ بورس انرژی، بورس کالا و انواع و اقسام بورس‌ها که به همین شکل راه افتاده‌اند. البته اگر به معنای واقعی، همان چیزی که در تمام دنیا اجرا می‌شود، یعنی عرضه برخی محصولات خاص در بورس و انجام معاملات کاملاً شفاف اتفاق بیفتد، اقدامی مثبت است. اما نکته اینجاست که ما همچنان در بورس هم با مسأله قیمت‌گذاری روبه‌رو هستیم؛ دولت دخالت می‌کند، کف و سقف قیمت تعیین می‌کند و محدودیت‌هایی ایجاد می‌شود. اگر این محدودیت‌ها کاهش پیدا کند، قطعاً شفافیت بیشتر خواهد شد. متأسفانه حتی در خود بورس نیز مشاهده می‌کنیم که افراد زیادی با واسطه‌گری در این حوزه باعث افزایش قیمت کالاها می‌شوند. بسیاری از مشتریان این کالاها، به خصوص صنایع پایین‌دستی، توانایی خرید مستقیم از بورس را ندارند و مجبورند از واسطه‌ها استفاده کنند که همین واسطه‌ها باعث بالا رفتن قیمت‌ها می‌شوند.

■ **به نظرتان چاره‌جویی از این روند چیست؟**

دو پیشنهاد برای اصلاح بورس این است که اولاً بورس را هرچه بیشتر به شرایط واقعی بازار آزاد نزدیک کنیم و دولت محدودیت ایجاد نکند چه در قیمت‌گذاری و چه در تعیین اینکه کدام شرکت‌ها بتوانند خرید و فروش انجام دهند. ثانیاً این امکان فراهم شود که شرکت‌های کوچک‌تر نیز بتوانند به راحتی از بورس خرید کنند و وابسته به واسطه‌ها نباشند.

■ **آیا بورس می‌تواند مانع از ایجاد رانت به واسطه قیمت‌گذاری**

دستوری شود؟

● **روح‌الله شهیدی پور:** همان‌طور که در بخش‌های مختلف این گفت‌وگو به‌صورت تفصیلی اشاره شد، موضوع شفافیت در بازار محصولات پتروشیمی از جنبه‌های گوناگون - از نحوه عرضه خوراک تا تعامل با صنایع پایین‌دست و شیوه قیمت‌گذاری - مورد بحث قرار گرفت. برای جمع‌بندی باید عرض کنم که بورس کالا و بورس انرژی می‌توانند به‌عنوان دو بازوی مکمل، نقش اصلی را در شکل‌دهی به یک نظام شفاف، منصفانه و رقابت‌محور ایفا کنند. در این چهارچوب، عرضه منظم و پیوسته محصولات پتروشیمی در بورس کالا، به کشف واقعی قیمت و حذف رانت‌های احتمالی کمک می‌کند. همچنین حذف سقف‌های قیمتی و ایجاد بستر معاملات مشتقه انرژی در بورس انرژی، باعث می‌شود فعالان صنعت بتوانند ریسک خود را مدیریت کرده و برنامه‌ریزی بلندمدت داشته باشند. علاوه بر این، ایجاد سامانه رهگیری از محل خوراک تا محصول نهایی، با اتکا به داده‌های همین بورس‌ها، چرخه تأمین را شفاف می‌سازد و تخصیص منابع را به سمت تولید واقعی هدایت می‌کند. در واقع، بورس کالا نه یک بستر صرفاً معاملاتی، بلکه ابزار سیاست‌گذاری و شفاف‌سازی اقتصاد انرژی ایران است. تکمیل این مسیر، می‌تواند جایگزین مؤثر سیاست‌های دستوری و گامی بزرگ در جهت رقابت‌پذیری، تعادل و پایداری صنعت پتروشیمی کشور باشد.

■ **قیمت دستوری محصولات پتروشیمی چه پیامدهایی برای**

بهره‌وری و نوآوری در واحدهای تولیدی دارد؟

● **مهراد عباد:** این قیمت‌ها آن‌قدر ناعادلانه یا پایین تعیین می‌شوند که بسیاری از شرکت‌ها مجبور شده‌اند کیفیت محصولاتشان را کاهش دهند و از کمیت هم کم کنند؛ یعنی هم کیفیت پایین آمده و هم حجم تولید. این وضعیت باعث شده